

EEN VADER MET TWEE KINDEREN

1.

Onlangs zag ik de voorstelling *Na de repetitie/Persona*, twee samenhangende toneelstukken van Toneelgroep Amsterdam, gebaseerd op films van Ingmar Bergman. Het gaat daarin over de schijnbaar gesloten leefwereld van het theater. In het eerste stuk is het een regisseur die probeert zijn leven in de hand te houden door zich volledig te concentreren op wat er op de toneelvloer moet gebeuren. Het lukt niet, door de liefde die hij voelt voor een jonge actrice. Zij houdt hem de spiegel voor waarin hij zichzelf niet kan ontwijken. Hypocrisie, aftakeling, geboorte en dood: de onbeheersbare ervaringen in zijn leven dringen binnen in de zelfgemaakte wereld van het toneel. In het tweede stuk gaat het om een actrice die zich plotseling opsluit in een onverbiddelijk stilzwijgen, die een *persona*, letterlijk: een masker opzet. Haar tegenspeelster is Alma, de ziel, die opdracht krijgt om deze actrice achter haar masker vandaan te halen, haar innerlijk te openen, terug in contact te brengen met haar levensbron. Voortdurend worden in die beide stukken de meest indringende vragen gesteld: waarom zeg je niets? wat wil je eigenlijk? waarom kijk je zo naar me en zie je me niet? luister je wel? Het is een ingewikkeld en lijfelijk krachtenspel van aantrekking en afstoting. Alma kruipt bijna in de huid van haar zwijgende gesprekspartner, stelt zich innerlijk helemaal bloot aan haar woordenloze worsteling met zichzelf. Het enige wat het zwijgende personage in *Persona* te zeggen heeft, helemaal aan het eind, is het woordje "niets". Meer is er kennelijk niet dat over het leven zelf gezegd kan worden. En toch gaat het daarover. Het fascinerende is: werkelijk iets zeggen over het echte leven blijkt nauwelijks te kunnen, omdat het nu eenmaal niet bestaat zonder toneel, omdat we ook in de werkelijkheid niet anders kunnen dan acteurs en regisseurs te zijn. Kunnen we "het leven zelf" wel dragen en verdragen, laat staan het vatten of begrijpen? Een van de acteurs zegt: "Als ik in het echte leven geen toneel mag spelen, hoe moet ik mijzelf dan beschermen tegen de boze buitenwereld?"

2.

Ook de lezing van vandaag komt op mij over als een toneelstukje vol met vragen die wel worden afgevuurd, maar uiteindelijk geen antwoord krijgen. Het begint met de vraag waarmee de hogepriesters Jezus ter verantwoording roepen: "Waar haal je het recht vandaan om hier het woord te voeren?" Jezus antwoordt niet, want wat hij hoort is eigenlijk een oordeel: "Het mag niet wat je doet, je kunt hier niet als leraar gaan staan, ook niet als je populariteit geniet en de mensen aan je lippen hangen." Want zo is de situatie: Jezus is een week voor zijn terechtstelling de stad Jeruzalem ingetrokken, bejubeld door heel het volk. In de tempel begint hij zonder toestemming van de hogepriesters onderricht te geven. Dat is burgerlijke, zelfs godsdienstige ongehoorzaamheid. Jezus luistert naar die vraag, maar laat zich er niet door imponeren en stelt wedervragen: verwarrende, ontwapenende vragen die de rollen omdraaien. Ineens zijn het de autoriteiten die iets hebben uit te leggen. En dat brengt ze in grote verlegenheid. "Als we dit zeggen, dan... en als we dat zeggen, dan..." Een keuze durven ze niet aan en daarom stoot Jezus door naar de oorzaak van hun angst. Hij vraagt: "Wat denken jullie hiervan, wie van deze twee kinderen heeft de wil van de vader gedaan?". Zeker voor een joodse luisteraar is dat een bijna banaal-eenvoudige vraag en daarom verbaast het ook niet dat de hoge heren van de tempel nu wel onmiddellijk het juiste antwoord geven: wat je *doet* is belangrijk, niet wat je zegt, en dus voldoet degene die gaat werken in de wijngaard het best aan de wil van de vader. Dat kan niet mis. Maar zoals wel vaker bij goede vragen: het antwoord komt te snel. Of liever gezegd: *in* het antwoord dat die gezagsdragers wel moeten geven, zit meteen de betekenislaag verborgen die ze zelf nog helemaal niet konden en niet durfden zien. Wat betekent de vraag eigenlijk als je dat woordje vader verstaat als geschreven met een hoofdletter? Aan het eind, waar het gaat over hoeren en tollenaars, daar wordt pas duidelijk wat er met dat *doen* wordt bedoeld. Hoe kun je gezagsdrager zijn, hoe durf je met mooie woorden je morele gelijk te komen halen, als je zelf blind bent voor de pijn die in ieder mens leeft? Hoe kun je anderen de wet voorschrijven, als je geen idee meer hebt van de vervreemding die mensen bekneelt, als je zelf op geen enkele manier nog weet hebt van de tegenslagen die mensen verduren? Ineens gaat het simpele antwoord van de hogepriesters niet meer over de anderen maar

over henzelf en wordt het moeilijk, ook voor ons: staan wij niet te vaak en te snel klaar met een oordeel? *Doen* wij wat Jesus bedoelt? Weten wij nog wat mensen voelen die hun leven, om wat voor reden dan ook, niet “op orde” hebben? Hoeveel oorlog en geweld komt er niet voort, ook nu nog, uit institutionele correctheid, uit de morele zelfverzekerdheid van vooral godsdienstige leiders die wel zeggen maar niet doen? Juist in wat er uitziet als mislukking, zegt Jezus, in de barsten en in de breuken van het levensverhaal, daarin schuilt het leven zelf, daarin zitten meer kiemen van het koninkrijk van God, dan in de regie die wij er zelf van proberen te maken.

3.

Vragend brengt Jezus ons zo terug bij de kern van onze eenvoudige, breekbare menselijkheid. Geen grote woorden, geen ver weg koninkrijk of een God die ooit komt. Hij houdt ons de spiegel voor: hoe sta ik in al die vervreemdende praktijken, wat in mij vraagt om bevrijding, wat kan ik loslaten aan valse zekerheid? Als ik probeer mij te verplaatsen in Jezus, als in een soort leraar of voorbeeld, dan valt me dat steeds op, in al die gelijkenissen: hij trekt zich niet terug uit de wereld, hij gaat staan in de vervreemding, hij gaat de verbinding aan met ieder mens in heel die boze buitenwereld, maar zonder dat zijn innerlijke intuïtie wordt aangetast voor wat waar is in het leven en wat niet. Hij kijkt en spreekt en leeft vanuit een visioen van oprechtheid, van vrede met onszelf en met de ander, dat hij dwars door alle wereldse vervreemding heen in zichzelf overeind houdt. Dat maakt hem sterker dan al zijn tegenstanders. Die raken verstrikt in compromissen met zichzelf en met de wereld. Jezus durft het leven aan zonder masker. Hij heeft het niet nodig, hij verdraagt de vervreemding vanuit een onaantastbaar innerlijk licht: het licht dat door geen enkele duisternis wordt overmeesterd. Dat maakt hem meer dan wie ook geloofwaardig.

4.

Spoort de gelijkenis van vandaag ons dan aan ook zo transparant te zijn, door bijvoorbeeld altijd te doen wat we zeggen? Ik weet het niet. Bijna iedere organisatie heeft het tegenwoordig hoog in het vaandel staan: wij zeggen wat we doen en doen wat we zeggen. Transparantie alom, zo lijkt het, maar werkt het zo? Of is ook dit een mooie buitenkant? Is dit één van onze manieren om angstvallig te beheersen, onszelf en onze toekomst in de hand te houden, om alle tegenslag in het leven eerder te verbloemen dan te benoemen? Mij valt op dat Jezus heel realistisch vertelt over twee kinderen, waarvan we eigenlijk helemaal niets weten, behalve dat ze beiden juist niet transparant zijn. De een doet iets niet wat hij wel toezegt, de ander zegt iets toe wat hij niet doet. Dat is herkenbaar. Je hoeft op de school waar ik werk maar één dag rond te lopen om te ervaren dat het zo gaat. En ik denk dat ieder van ons het in zichzelf herkent, in iedere relatie, in hoe we zijn als vader of moeder, zoon of dochter, vriend, vriendin, collega. Ons leven is te ingewikkeld, te gelaagd, te onbeheersbaar om alles te kunnen zeggen en het volledig in regie te kunnen nemen. Het leven is geen kunstwerk. Dat we het aandurven elkaar beloftes te doen, dat we het aankunnen om te gaan staan voor een ideaal of een visioen dat we niet in de hand hebben, dat heeft iets te maken, lijkt mij, met een vertrouwen dat ons overstijgt, een vertrouwen dat we alleen kunnen krijgen doordat we liefde ervaren en ergens, diep in ons, weet hebben van wat vrede is. Doen alsof we transparant zijn is dan eerder een bedrieglijke illusie, eerder een masker dan een open gezicht waarin we een menselijk verhaal kunnen herkennen. In plaats van de gemakkelijke belofte dat we doen wat we zeggen en zeggen wat we doen, hebben we meer aandacht nodig om het licht dat leeft in ieder van ons beter te kunnen zien. Minder snelheid en meer intensiteit in wat we zeggen en doen. Daarin ontstaat, zo je wilt, een transparantie die we niet zelf maken. We kunnen, zoals Jezus, door alle vervreemding heen gaan, ongehoorzaam zijn als het nodig is, met volle aandacht gaan staan in het krachtenveld van aantrekking en afstoting, elkaar blijven bevragen, in de huid van de ander kruipen of juist bewust afstand nemen. Als we het oprecht doen, met liefde en toewijding, groeit het wederzijds vertrouwen dat we ook in onze duistere en onbekende diepten door de ander worden geaccepteerd. Dat we ooit zullen staan in licht. Echte ontmoeting, ik en jij, ik en Gij, vragen van een ander die ons openen – een andere manier hebben wij niet om onszelf en elkaar beter te leren kennen en voor elkaar geloofwaardig te zijn.

Germain Creighton

gelezen Matteüs 21, 23-32